

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

*Факультет № 6
Кафедра соціології та психології*

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «Психодіагностика»
обов'язкових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

053 Психологія (практична психологія)

Тема №9. Операційна класифікація

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 25.08.2023 № 7

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної
ради ХНУВС гуманітарних та
соціально- економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри соціології та психології (протокол №8 від 15.08.2023)

Розробник:

Доцент кафедри соціології та психології, кандидат психологічних наук, доцент
Твердохвалова Ю.Л.

Рецензенти:

1. Професор кафедри психології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, доктор психологічних наук, професор, Кузнєцов М.А.
2. Доцент кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент Греса Н.В.

План лекції

1. Типи діагностичних методик
2. Формалізовані методи

Рекомендована література (основна, допоміжна), інформаційні ресурси в Інтернеті

Основна:

1. Бурлачук Л. Ф. Основи психодіагностики для психологів / Л. Ф. Бурлачук // Психологія і особистість. - 2012. - № 1. - С. 199-200.
2. Галян І.М. Психодіагностика: навч. посібник - К.: Академвидав, 2009. –464 с.
3. Клайн. П. Справочное руководство по конструированию тестов. – Киев, 2000.
4. Корольчук М.С., Осьодло В.І. Психодіагностика. Навч. посіб для вузів . –К.: Ельга Ніка-Центр. –2004. –400 с.

Допоміжна:

5. Практикум з психодіагностики / Укл.: О.О. Музика, В.М. Остринька, В.В. Остринський. – 2-ге вид., випр. і допов. – Житомир, 2000.
6. Психодіагностика: навчальний посібник / уклад. Ю.В. Кушнір; відп.ред. В.П. Кушнір. - Донецьк: КиЦ, 2012. - 346 с.
7. Самошкіна Л. М. Психодіагностика: Навч. наоч. посіб. з мультимедійним курсом /Під ред.чл.-кор. АПН України, професора Е. Л. Носенко. –Д.: Вид-во ДНУ, 2018. –448 с.
8. Терлецька Л. Г. Основи психодіагностики. Навчальний посібник. –К.:Главник, 2016. –144 с.
9. Шевченко Л.О., Чепіга Л.П. Практична психологія: навч. посібник Харків : Константа, 2018. - 191 с.

Текст лекції

Питання 1.

Типи діагностичних методик

Кошти, які має сучасна психодіагностика, за своєю якістю підлягають розділенню на два типи: формалізовані методи (і методики) і малоформалізовані методи (і методики). До **формалізованим** відносяться тести, опитування-піки, проєктивна техніка і психофізіологічні методики. Для них характерна певна регламентація, об'єктивізація процедури обстеження або випробування (точне дотримання інструкцій, строго певні способи пред'явлення стимульного матеріалу, невтручання дослідника в діяльність випробуваного й ін.), Стандартизація (тобто встановлення однаковості проведення, обробки і представлення результатів діагностичних експериментів) , надійність і валідність. Ці методи дозволяють зібрати діагностичну інформацію у відносно короткі терміни і в такому вигляді, який дає можливість кількісно і якісно порівнювати індивідів між собою.

До **малоформалізованим методам** слід віднести спостереження, бесіду, аналіз продуктів діяльності. Ці методи дають дуже цінні відомості про досліджуваного, особливо коли предметом вивчення виступають такі психічні процеси і явища, які мало піддаються об'єктивізації (наприклад, погано усвідомлювані суб'єктивні переживання, особистісні смисли) або є надзвичайно мінливими за змістом (динаміка цілей, станів, настроїв і т.б.). Слід мати на увазі, що малоформалізовані методи дуже трудомісткі (наприклад, спостереження за піддослідним здійснюються іноді протягом декількох місяців) і більшою мірою засновані на професійному досвіді, психологічній підготовленості самого психодіагноста. Тільки наявність високого рівня культури проведення психологічних спостережень, бесід допомагає уникнути впливу випадкових і побічних факторів на результати обстеження або випробування.

Малоформалізовані діагностичні методи не слід протиставляти формалізованим методам. Як правило, вони взаємно доповнюють один одного. У повноцінному діагностичному обстеженні необхідно гармонійне поєднання тих і інших методів. Так, збору даних за допомогою тестів повинен передувати період ознайомлення з обстежуваними (наприклад, з їх біографічними даними, їх схильностями, мотивацією діяльності і т.д.). З цією метою можуть бути використані інтерв'ю, бесіди, спостереження.

Питання 2.

Формалізовані методи

Як вже говорилося вище, формалізовані методи включають чотири основних групи: тести (які, у свою чергу, діляться на кілька видів), опитувальники, проєктивні методи, психофізіологічні методи.

У науковій літературі нерідко всі методи визначення індивідуально-психологічних відмінностей іменуються тестами, а допомоги по діагностиці називаються посібниками з тестології. Проте за своєю психологічною сутністю тести і, наприклад, опитувальники дуже несхожі між собою. Методики проєктованого характеру також являють собою особливі інструменти, не схожі ні на один з перерахованих. Тому для кращого розуміння того, що дає діагностування, їх слід відокремити один від одного за назвою. Особливе місце повинні зап'ятувати в цій класифікації психофізіологічні методики. Це оригінальні засоби діагностики, створені в нашій країні.

Тести (від англ. **Test** - випробування, перевірка, проба) - це стандартизовані і зазвичай короткі і обмежені в часі випробування, призначені для встановлення кількісних і якісних індивідуально-психологічних відмінностей між людьми. Їх відмінна особливість полягає в тому, що вони складаються із завдань, на які від випробуваного потрібно одержати правильну відповідь.

Тести диференціюють на кілька видів залежно від того, яка буде ознака узятий за підставу розподілу. Найбільш значними представляються класифікації тестів за формою і за змістом.

За **формі** тести діляться на індивідуальні та групові, усні і письмові; бланкові, предметні, апаратурні і комп'ютерні; вербальні і невербальні (практичні).

Індивідуальні тести - це вид методик, при якому взаємодія експериментатора і випробуваного відбувається один на один. Індивідуальне тестування має свої переваги: можливість спостерігати за випробуванням (його мімікою, мимовільними реакціями), чути і фіксувати непередбачені інструкцією висловлювання, що дозволяє оцінити ставлення до обстеження, відзначити функціональний стан випробуваного й ін. Крім того, спираючись на рівень підготовленості випробуваного, можна по ходу експерименту замінити один тест іншим. Індивідуальна діагностика необхідна при роботі з дітьми дитячого і дошкільного віку, в клініці - для тестування осіб з соматичними чи нервово-психічними порушеннями, людей з фізичними вадами і т.д. Необхідна вона і в тих випадках, коли потрібен тісний контакт експериментатора і випробуваного з метою оптимізації діяльності останнього. Однак індивідуальні тести вимагають, як правило, великих витрат часу для проведення експерименту, ніж групові.

Групові тести - це вид методик, який дозволяє одночасно проводити випробування з великою групою людей

(до декількох сот чоловік). При цій інструкції та процедура проведення детально розроблені, і експериментатор повинен неухильно їх виконувати. При груповому тестуванні особливо строго дотримується одноманітність умов проведення експерименту. Обробка результатів об'єктивізована і не вимагає високої кваліфікації. Результати більшості групових тестів можуть оброблятися за допомогою технічних засобів.

Разом з тим у групового тестування є певні недоліки. Так, у експериментатора набагато менше можливостей домогтися взаєморозуміння з випробуванням, викликати його інтерес і спонукати до співпраці. Будь випадкові стани випробуваного, такі як хвороба, стомлення, занепокоєння і тривожність, які можуть впливати на виконання завдань, набагато важче виявити в груповому тестуванні. В цілому особи, не знайомі з такою процедурою, скоріше, покажуть більш низькі результати при груповому тестуванні, ніж при індивідуальному. Тому в тих випадках, коли прийняте за результатами тестування рішення важливе для випробуваного, бажано доповнити результати групового тестування чи індивідуальною перевіркою неясних випадків, або інформацією, отриманою з інших джерел.

Усні та письмові тести. Ці тести розрізняються за формою відповіді. Усними найчастіше бувають індивідуальні тести, письмовими - групові. Усні відповіді в одних випадках можуть формулюватися випробуванням самостійно (відкриті відповіді), в інших - він повинен з декількох запропонованих відповідей вибрати і назвати той, який вважає правильним (закриті відповіді). У письмових тестах відповіді даються випробуванням або в тестовому зошиті, або на спеціально розробленому бланку відповідей. Письмові відповіді також можуть носити відкритий або закритий характер.

Бланкові, предметні, апаратурні, комп'ютерні тести. Ці тести розрізняються за способами подачі завдань, які використовуються при

тестуванні. **Бланкові тести** (широко відомі як тести "олівець і папір") представлені у вигляді окремих бланків або зошитів, брошур, в яких містяться інструкція по застосуванню, приклади розв'язання, самі завдання і графу.] для відповідей. Передбачені форми, коли відповіді заносяться не в тестові зошити, а на окремі бланки. Це дозволяє використовувати одні й ті ж тестові зошити багаторазово. Бланкові тести можуть застосовуватися як при індивідуальному, так і при груповому тестуванні.

У **предметних тестах** матеріал тестових завдань представлений у вигляді реальних предметів: кубиків, карток, деталей геометричних фігур, конструкцій і вузлів технічних пристроїв тощо

Найбільш відомі з них - кубики Косса і тест складання фігур з набору Векслера, тест Виготського - Сахарова. Предметні тести частіше проводяться індивідуально.

Апаратні тести - це вид методик, що вимагає застосування спеціальних технічних засобів або спеціального обладнання для проведення дослідження або реєстрації отриманих даних. Широко відомі прилади для дослідження показників часу реакції (реактометри, рефлексометри), пристрої для вивчення особливостей сприйняття, пам'яті, мислення. В останні роки апаратні тести широко використовують комп'ютерні пристрої. У більшості випадків апаратні тести проводяться індивідуально.

Комп'ютерні тести - це автоматизований вид тестування у формі діалогу випробуваного і комп'ютера. Тестові завдання пред'являються на екрані дисплея, а відповіді випробуваний вводить в пам'ять комп'ютера з клавіатури; таким чином, протокол відразу створюється як набір даних (файл) на магнітному носії. Стандартні статистичні пакети дозволяють дуже швидко проводити математико-статистичну обробку отриманих результатів за різними напрямками. При бажанні можна отримати інформацію у вигляді графіків, таблиць, діаграм, профілів.

При використанні цього виду методик експериментатор отримує для аналізу такі дані, які без комп'ютера отримати практично неможливо: час виконання окремих завдань тесту, час отримання правильних відповідей, кількість відмов від рішення і звернення за допомогою, час, що витрачається випробуваним на обдумування відповіді при відмові від рішення, час введення відповіді (якщо він складний) в комп'ютер і т.д. Ці особливості піддослідних можна використовувати для поглибленого психологічного аналізу результатів, отриманих в процесі тестування (докладніше про це вигляді тестів див. Гл. 20).

Вербальні і невербальні тести. Ці тести розрізняються за характером стимульного матеріалу. У **вербальних тестах** основним змістом роботи випробуваних є операції з поняттями, розумові дії, здійснювані в словесно-логічній формі. Складові ці методики завдання апелюють до пам'яті, уяві, мисленню в їх опосередкованій мовній формі. Вони дуже чутливі до відмінностей у мовній культурі, рівнем освіти, професійним особливостям. Вербальний тип завдань найбільш розповсюджений серед тестів інтелекту, тестів досягнень, при оцінці спеціальних здібностей.

Невербальні тести - це вид методик, в яких тестовий матеріал представлений у наочній формі (у вигляді картинок, креслень, графічних зображень і т.п.). Від випробовуваних потрібно розуміння вербальних інструкцій, саме ж виконання завдань спирається на перцептивні і моторні функції. Найвідомішим невербальним тестом є "Прогресивні матриці" Равена. Невербальні тести зменшують вплив мовних відмінностей на результат випробування. Вони також полегшують процедуру тестування випробуваних з порушенням мови, слуху або з низьким рівнем освіти. Невербальні тести широко використовуються при оцінці просторового і комбінаторного мислення. В якості окремих субтестів вони включені в багато тести інтелекту, загальних і спеціальних здібностей, тести досягнень.